

Використання лексичних вправ у процесі вивчення чеської мови

Великого значення надається формуванню лексичних умінь та навичок у процесі вивчення чеської мови.

Робота над вивченням лексики на заняттях з чеської мови, як відомо, складається з двох частин: повторення відомих з курсу рідної мови наукових відомостей з лексикології (слово та його лексичне значення, багатозначність слів, пряме й переносне значення, синоніми, антоніми, поняття про склад чеської мови тощо); систематична й цілеспрямована робота над збагаченням словника й виробленням навичок свідомого, вмілого користування словом.

Оскільки збагачення словникового запасу залишається основним напрямом роботи над лексикою, викладач повинен систематично використовувати вправи й завдання, що допоможуть виробити в учнів лексичні вміння та навички. У зв'язку з цим до основних видів роботи над уточненням та розширенням словника учнів відносимо лексичний аналіз мови художнього твору, виявлення невідомих слів і висловів, добір синонімів, з'ясування їхніх смислових відтінків, добір антонімів, аналіз зображувальних засобів мови художнього тексту, виконання завдань на добір слів з певним значенням та інші види роботи.

Сучасні лексичні методичні дослідження вивчають слово і його значення на основі семантичних зв'язків (лексичної парадигми), тобто в ряду родо-видових відношень. Така система словниково-семантичних вправ (автор М. Баранов [1], в українській методиці – В.Новосолова [2; 3] та ін.), зорієнтована на формування навчально-мовних лексичних умінь тлумачити багатозначне слово за зразком, враховує: 1) вправи, пов'язані з роботою над значенням слова (запис тлумачення лексичного значення; розпізнавання слова за його тлумаченням тощо), 2) вправи, спрямовані на попередження, знаходження, виправлення лексико-семантичних і лексико-стилістичних помилок (показ лексичної сполучуваності, відображення сфери стилістичного вживання слова тощо), 3) вправи, пов'язані з розмежуванням різних значень багатозначного слова на синтаксичній основі (зіставити два види полісемічного слова й знайти до одного з них семантичне поле, за поданим тлумаченням розмежувати різні

значення слова тощо), 4) вправи, спрямовані на семантизацію значень слова на основі його семантичних зв'язків (знайти у тексті до одного із значень багатозначного слова родо-видові, синонімічні, антонімічні ряди та ін.), 5) вправи, що попереджують лексичні помилки (завчити тлумачення лексичного значення синонімів, виписати переклад, тлумачення синоніма із словника й вивчити його напам'ять та ін.), 5) вправи, спрямовані на актуалізацію семантизованого слова (скласти словосполучення, речення, написати твір-мініатюру та ін.). Формування лексичних умінь та навичок, як бачимо, проходить у тісному взаємозв'язку з розвитком зв'язного мовлення.

Вироблення мовленнєвих умінь та навичок, як і будь-який мовленнєвий процес, супроводжується цілим комплексом психічних дій і процесів. Під час навчання мови слід урахувати психологічні особливості та механізми мовлення, особливості формування творчого мислення школярів. Навчання мови можливе лише на основі розвитку образного мислення учнів, їхньої уваги, пам'яті, уміння бачити факти, порівнювати їх, систематизувати, узагальнювати, конкретизувати й абстрагувати на основі відображення дійсності.

Цьому сприятиме система словникових вправ, у якій розрізняємо лексичні, лексико-граматичні, лексико-орфографічні та лексико-стилістичні. Чільне місце у цій системі займає лексико-стилістичний аналіз, що поліпшує якість знань, умінь та навичок, формує поняття лексеми, лексичної парадигми, стилю, тексту, є засобом збагачення словникового запасу, удосконалення комунікативних умінь та навичок, попередження лексико-стилістичних помилок.

Наведемо приклади лексичних вправ, що можуть бути застосовані на заняттях з чеської мови для студентів спеціальності «Українська мова та література» педагогічних ВНЗ.

Вправа 1. *Прослухайте текст. Спробуйте його переказати українською мовою.*

Lev a myš

Lev spal po dobrém obědě. Po tlapě mu přeběhla malá myš. Probudila ho. Lev ji chytil a chtěl ji potrestat.

Myš prosila: «Pust' mě, lve. Jsem malá, ale i tobě mohu někdy pomoci.»

«Pustím tě. Běž, kam se ti zlíbí.»

Myš poděkovala a běžela do své díry.

Uběhlo několik dní. Lva chytili lovci. Svázali mu nohy a přivázali ho ke kůlu. Lev hlasitě řval. Jeho řvaní uslyšela také myška. Přiběhla a začala hryzat provazy. Hryzala dlouho. Provazy povolily a lev mohl utéct.

«Děkuji ti, myško. Nyní vidím, že i malý může velkému pomoci.» [9]

Вправа 2. Прочитайте речення. Запишіть до них український переклад. У чому полягає різниця між текстами вправи з погляду побудови речення, вживання слів?

To je Jan Novák. To je doktor Vodák. To je Dana Stará. Tvá rada je dobrá. Tvá váza je krásná. Tvá zpráva je krátká. Já mám mapu. Já mám kompas. Já mám kabát. Pan Vrána má chatu. Pan Novák má dům. Pan Sovák má vůz. Dám vám kávu. Dám vám kabát. Marta vám dá kávu. Jarka vstává. Dana mává.

Вправа 3. Виділені слова у реченнях замініть словами в дужках.

To je krásná socha (váza, chata).

Dana Stará je moje známá (Marta Nová, Jana Krátká).

Pan Novák má kabát (Vodák, Sovák).

Mám pro vás zprávu (známku, román).

Вправа 4. Вивчіть напам'ять один з віршів.

Kopretina

Má mě ráda ta, či jiná,

To ví jenom kopretina.

Až jí lístky spočítám,

Tak to budu vědět sám:

Jestli Madla, nebo Katka,

Jestli Jana, nebo Radka.

Kopretina žlutobílá

Všechno ráda prozradila.

Ted' se hřeje na sluníčku,

A já myslím na Aničku.

Matýsek už umí číst

Jedna knížka,

Druha knížka,

Podívejme na Matýska.

Sotva naučil se číst,

Přelouská hned každý list.

Sotva pár písmenek znal,

Rovnou do čtení se dal [9].

Вправа 5. Поставте запитання в формі другої особи однини за зразком. Порівняйте з українською мовою. Які вирази вживаються в таких ситуаціях?

Píšu článek. – Ty také píšeš článek?

Žiji v Praze. Píji čaj. Čtu časopis. Běžím do školy. Mluvím česky.

Вправа 6. Вивчіть напам'ять діалог.

- Co to čteš?

- Jeden český časopis.

- Ty umíš česky?

- Trošku. Učím se ve škole.

- Byl jsi dnes ve městě?

-Ano, cele odpoledne.

- A co jsi tam dělal?

-Kupoval jsem oblek.

Вправа 7. Прочитайте текст і перекладіть його українською мовою.

Štěně.

Malé štěně se odvážilo samo do lesa.

U lesa poletovali motýli. Štěně chtělo motýla ulovit. Poskočilo. Začalo motýli honit. Ale co to? Motýli zmizeli. Štěně je nevidělo. Kam se poděli?

Štěně běželo podél lesa. «Ulovím si něco lepšího!» U stromu seděla malá myš. Hryzala klásek. Štěně vyrazilo. Chn'aplo po myšce. Ale myška se jen mihla. Místo myšky mělo štěně v zubech suchý list. Kam se poděla myška?

Štěně běželo dál. «At' utekla! Byla malá. Ulovím si něco většího.»

Z křoví vykoul špičatý čumáček. Za chvíli vylezlo zvířátko. Dupalo a funělo. Štěně po něm rychle skočilo. Ale ouvej! Štěně uskočilo a kn'učelo. Otočilo se a pelašilo domů.

U křoví ležela pichlavá koule. Koho chtělo štěně ulovit? [9]

Вправа 8. Прочитайте слова. Поясніть їхнє значення. З десятьма з них складіть прості речення.

Trn, srp, krk, prst, vrch, čtvrt, první, vrchní, tvrdý, brzo, prsa, prkno, zrno, držet, pršet, trpět, trvat, krčit, mrzet, vrčet, strčit, bratr, mistr, litr, cukr, vítr, kufr, svetr, vlk, vlna, plný, mlčet, splnit, nesl, vedl, vezl, kvetl, četl, rostl.

Вправа 9. Прочитайте подані словосполучення. Складіть речення з окремими з них.

Plný kufr, tvrdý cukr, první zrno, vlněný svetr, naplněný litr, bratr nesl, bratr vezl, bratr četl, bratr rostl, bratr mrkl.

Вправа 10. Прочитайте запитання та відповіді. В яких мовленнєвих ситуаціях вони можуть бути використані? Якими словами можемо замінити підкреслені?

Kdy přijede Jiří? Příští týden ve středu. – Kdy přijede Přemysl? Příští týden ve čtvrtek. - Kdy přijede Bořivoj? Příští týden v pátek.- Řekl jsi to Věře? Věře ne, ale jen Jiřině. - Řekl jsi to Jindřichovi? Jindřichovi ne, jen Bedřichovi. - Řekl jsi to Tamaře? Tamaře ne, jen Barboře.

Подібні лексичні вправи, що можуть бути використані у процесі вивчення чеської мови, допоможуть студентам краще побачити спільне та відмінне у двох слов'янських мовах, звернуть їхню увагу на особливості побудови речень та вживання слів у чеській мові. Це

сприятиме кращому володінню чеською мовою, розвиватиме словниковий запас студентів.

Виконання таких вправ допоможе не лише продемонструвати мовне явище, а й збагатити словниковий запас студента, а відтак і розширити його світогляд. Тому, на нашу думку, буде доречним перед виконанням вправ зробити коротке повторення лексичних відомостей. Виконання лексичних вправ допоможе здійснити планомірне введення нових слів до словникового запасу, проаналізувати тематичні та лексикографічні групи слів, виробити навички свідомого оволодіння новими словами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов М. Т. От риторики к развитию речи в школах России / М. Т. Баранов // Русский язык в школе. – 1998. – №4. – С.50-57.
2. Новосьолова В. Вивчення слова і його лексичного значення у школі / В. Новосьолова // Українська мова й література в школі. – 2001. – №6. – С. 8-10.
3. Новосьолова В. Нові підходи до вивчення слова і його лексичного значення у школі / В. Новосьолова // Українська мова й література в школі. – 2002. – №1. – С. 8-10.
4. Синиченко О. Омоніми, синоніми, антоніми / О. Синиченко // Все для вчителя. – 2002. – №8. – С.10-11.
5. Чешский язык. Учебник-самоучитель для начинающих / под ред. А. И. Изотова. – М.: Филоматис, 2006. – 176 с.
6. Чешско-русский словарь в 2-х т. / под ред. Л. В. Копецкого, Й. Филиппа, О. Лешки. – Москва-Прага, 1973.
7. Чешский язык / [Широкова А.Г., Адамец П., Влчек Й., Роговская Е. Р.]. – Санкт-Петербург: Аврора, 2002. – 531 с.
8. Čejka M., Karlík P., Krčmová M., Rusínová Z. Cvičení z českého jazyka. – Brno, 1994.
9. První čtení pro malé čtenáře. – Librex, 1997. – 48 с.